

Зміст

1. ВСТУПНІ ЗАУВАГИ	13
1.1. Завдання дослідження	17
1.2. Засади дослідження	18
1.3. Джерела	24
2. У ПОШУКАХ ПРИЧИН: ОКРЕСЛЕННЯ ПРОБЛЕМИ З КУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ ПЕРСПЕКТИВИ	27
2.1. Діагностика проблеми та поточний стан	27
2.2. Наука на службі політики: філологія як інструмент російського культурного імперіалізму	33
2.3. Аналіз лінгвокультурної ситуації в Русі від часу появи найдавніших писемних пам'яток	46
2.4. Спроба виходу з глухого кута: методологічні пропозиції	50
3. У ПОШУКАХ „КЛЮЧА РОЗУМІННЯ”: МОВА – НОРМА – МОВНА НОРМА	57
3.1. Мовна норма в діахронії та синхронії	57
3.2. Тексти церковнослов'янською мовою як джерело для дослідження початків української літературної мови: російський і український контексти	65
4. У ПОШУКАХ НОРМИ: РИСИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В НАЙДАВНІШИХ ПАМ'ЯТКАХ ЦЕРКОВНОСЛОВ'ЯНСЬКОЇ МОВИ РУСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ РЕДАКЦІЇ	76
4.1. ФОНЕТИЧНИЙ РІВЕНЬ	78
4.1.1. ЗВУКОВІ РИСИ РУСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ ПАМ'ЯТОК ХІ–ХІV СТ., ЯКІ СТАЛИ НОРМОЮ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	78
4.1.1.1. Підсистема вокалізму	78
4.1.1.1.1. Повноголосся	78
4.1.1.1.2. Друге повноголосся	81
4.1.1.1.3. Початкові <i>po-</i> , <i>lo-</i> із давніх <i>*ort-</i> , <i>*olt-</i>	83

4.1.1.1.4.	Український ікавізм	84
4.1.1.1.5.	Злиття давніх *i – *у в один звук і витворення українського [u]	95
4.1.1.1.6.	Відображення на письмі артикуляції задньоязикових	97
4.1.1.1.7.	Написання -ьїє-, -ьїа-, -ьїю- на місці південнослов'янських -ьїє-, -ьїа-, -ьїю-	99
4.1.1.1.8.	Вимова о з наближенням до у	101
4.1.1.1.9.	Зближення артикуляції ненаголошених [e], [u]	103
4.1.1.1.10.	Перехід e > o	105
4.1.1.1.11.	Поплутування при написанні у та в, що засвідчує появу губно-губного [ɥ]. Чергування у//в	109
4.1.1.1.12.	Доля початкового [i-]	112
4.1.1.2.	Підсистема консонантизму	114
4.1.1.2.1.	Відображення глоткового ɣ (h)	114
4.1.1.2.2.	Відображення твердості/м'якості передньоязикових перед історичними дієзними	116
4.1.1.2.3.	Зміни в праслов'янських групах приголосних під впливом [j]	118
4.1.1.2.4.	Відображення м'якості ɥ'	123
4.1.1.2.5.	Асимілятивно-дисимілятивні процеси	125
4.1.1.2.6.	Протетичні приголосні	130
4.1.1.2.7.	Поява епентетичних (вставних) приголосних	130
4.1.1.2.8.	Спрощення в групах приголосних	131
4.1.2.	ЗВУКОВІ РИСИ РУСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ ПАМ'ЯТОК XI–XIV СТ., ЯКІ ЗБЕРЕГЛИСЯ В ОКРЕМИХ ДІАЛЕКТАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	133
4.1.2.1.	Підсистема вокалізму	133
4.1.2.1.1.	Реалізація давнього *ě (ятя)	133
4.1.2.1.2.	Написання є на місці 'а після м'яких приголосних	136
4.1.2.2.	Підсистема консонантизму	137
4.1.2.2.1.	Відображення твердості етимологічно м'якого r'	137
4.1.2.2.2.	Зміна л > н	138
4.1.2.2.3.	Переставляння звуків с та в	139
4.1.3.	ЗВУКОВІ РИСИ РУСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ ПАМ'ЯТОК XI–XIV СТ., ЯКІ НЕ МАЛИ ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ	139
4.1.3.1.	Підсистема вокалізму	140
4.1.3.1.1.	Реалізація ь, ь перед j [i], [u]	140
4.1.3.1.2.	Реалізація *e	142
4.1.3.1.3.	Рефлекси зредукованого в поєднанні з плавним у слові скърбь/скєрбь < (*skъrb-)	143
4.1.3.1.4.	Написання, пов'язані з існуванням та занепадом зредукованих	144
4.1.3.1.5.	Написання початкового оу відповідно до давнього ю	146

4.1.3.2. Підсистема консонантизму	147
4.1.3.2.1. Відображення на письмі звуків [ɛ], [ɜ], [ʏ], які стояли на межі префікса й кореня	147
4.1.3.2.2. Зміна <i>ч > ʧ</i> (явище цекання)	148
4.1.3.2.3. Поплутування <i>з – ж</i>	149
4.2. MORFOЛОГІЧНИЙ РІВЕНЬ	150
4.2.1. MORFOЛОГІЧНІ РИСИ РУСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ ПАМ'ЯТОК XI–XIV СТ., ЯКІ СТАЛИ НОРМОЮ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	150
4.2.1.1. ІМЕННІ ЧАСТИНИ МОВИ.	150
4.2.1.1.1. Іменникові закінчення давального відмінка <i>-ові, -еві</i>	150
4.2.1.1.2. Відображення форм кличного відмінка іменників.	152
4.2.1.1.3. Флексія <i>-ě (ъ > і)</i> у формах родового відмінка однини та називного – знахідного відмінків множини іменників <i>jā</i> -основ	155
4.2.1.1.4. Флексія <i>-ъ</i> у формах місцевого однини та називного – знахідного відмінків множини іменників чоловічого роду <i>jō</i> -основ	157
4.2.1.1.5. Аналогічне вирівнювання іменникових закінчень	158
4.2.1.1.6. Прикметникові (займенникові) форми родового відмінку однини жіночого роду із закінченнями <i>-ъ, -и, -е; -еъ, -еи, -ее</i> відповідно до <i>-еа, -ыа</i> в південнослов'янських протографах	160
4.2.1.1.7. Прикметникові (прислівникові) форми компаративів.	161
4.2.1.1.8. Префікс <i>пре-</i> для вираження надмірної ознаки	162
4.2.1.1.9. Форми особових та зворотного займенників у давальному та місцевому відмінках однини	162
4.2.1.1.10. Окремі займенникові утворення	164
4.2.1.1.11. Прикметникові (займенникові, дієприкметникові) стягнені відмінкові форми.	164
4.2.1.1.12. Окремі числівникові форми	166
4.2.1.2. Дієслівні утворення.	168
4.2.1.2.1. Дієслова з суфіксами <i>-ова-, -ува-</i>	168
4.2.1.2.2. Усічені дієслівні форми 2 особи однини теперішнього часу	169
4.2.1.2.3. Фіналь <i>-ть</i> у дієсловах 3 особи однини та множини, відповідно до <i>-ть</i> у давньоболгарських протографах	169
4.2.1.2.4. Дієслівні форми 3 особи однини та множини	171
4.2.1.2.5. Плутання форм наказового способу 2 особи однини від дієслів <i>дати (даждь)</i> і <i>даяти (даи)</i> та поступове злиття їх в одну – <i>даи</i>	173

4.2.1.2.6.	Наказовий спосіб дієслів у формі 1 особи множини із закінченням <i>-мо</i>	174
4.2.1.2.7.	Поява нових форм минулого часу	175
4.2.1.2.8.	Поява дієприслівників	176
4.2.1.3.	Невідмінювані частини мови	177
4.2.1.3.1.	Прислівникові утворення, підтримувані живомовним узусом	177
4.2.1.3.2.	Вигуки	178
4.2.2.	МОРФОЛОГІЧНІ РИСИ РУСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ ПАМ'ЯТОК ХІ–ХІV СТ., ЯКІ ЗБЕРЕГЛИСЯ В ОКРЕМИХ ДІАЛЕКТАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	179
4.2.2.1.	ІМЕННІ ЧАСТИНИ МОВИ	179
4.2.2.1.1.	Закінчення <i>-ов</i> (<*- <i>ojo</i>) іменників та займенників у формі орудного відмінка однини	179
4.2.2.1.2.	Закінчення <i>-ии</i> іменників <i>-ї</i> -основ у родовому відмінку множини	180
4.2.2.1.3.	Поява окремих займенникових форм	181
4.2.2.1.4.	Написання займенникової форми <i>ню</i> < <i>она</i> в знахідному відмінку однини після прийменника	181
4.2.2.2.	Дієслівні форми	182
4.2.2.2.1.	Уживання інфінітивного суфікса <i>-чи</i>	182
4.2.2.2.2.	Уживання <i>ся</i> в препозиції до дієслова та в постпозиції, але відірвано від дієслова	182
4.2.2.2.3.	Усечені закінчення дієслівних форм (без редукованого), що може свідчити про тверду вимову кінцевого приголосного	184
4.2.3.	МОРФОЛОГІЧНІ РИСИ РУСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ ПАМ'ЯТОК ХІ–ХІV СТ., ЯКІ НЕ МАЛИ ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ	184
4.2.3.1.	Іменні частини мови	185
4.2.3.1.1.	Окремі числівникові форми	185
4.2.3.1.2.	Займенникові форми <i>котор-</i> з кореневим <i>-е-</i> <i>котер-</i>	185
4.2.3.1.3.	Редуковані флексії в дієслівних утвореннях 2 особи однини наказового способу	186
4.3.	ЛЕКСИЧНИЙ РІВЕНЬ	186
4.3.1.	ДЖЕРЕЛА ЗБЕРЕЖЕНОЇ ЛЕКСИКИ ТА ЇЇ РЕЕСТРИ	186
4.3.1.1.	Епіграфи	188
4.3.1.2.	Покрайні записи (маргіналії)	189
4.3.1.2.1.	Механізм творення російських лексикографічних мітів на основі українських писемних джерел	190
4.3.1.3.	Українська лексика в пам'ятках церковнослов'янської мови української редакції	197
4.3.1.3.1.	Лексеми з оригінальних українських пам'яток, які не ввійшли до історичних лексиконів	198

4.3.1.3.2. Внесок русько-українських книжників у розширення сфери вжитку церковнослов'янізмів	199
4.3.2. Українські назви місяців	207
4.3.3. Відображення в пам'ятках живомовних форм запозичених імен	209
5. ВИСНОВКИ	213
ПИСЕМНІ ПАМ'ЯТКИ, ВИКОРИСТАНІ В ДОСЛІДЖЕННІ	226
СЛОВНИКИ	230
ЛІТЕРАТУРА	231
ДОДАТОК 1. МОВНІ РИСИ, ЗАСВІДЧЕНІ В ПИСЕМНИХ ПАМ'ЯТКАХ, ЯКІ СТАЛИ НОРМОЮ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ	239
Анотація	248